

СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАХИСТУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*СМОЛІЙ А.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Посилення глобальних трансформацій призводить до перетворення цього процесу на визначальний чинник в системі забезпечення економічної самостійності національної продовольчої системи. Вирішення проблеми продовольчої незалежності є невід'ємною частиною політики усіх країн, оскільки від неї залежить національна безпека загалом. Гарантування продовольчої безпеки покладається на державу, що актуалізує проблему розробки адекватної та дієвої системи державних інструментів та механізмів захисту продовольчої незалежності країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, визнаючи посилення впливу глобалізаційних процесів на процеси формування продовольчої безпеки країн, одноставно визначають продовольчу незалежність однією з ключових компонентів національної безпеки держави. Однак предметом наукових дискусій залишається питання джерел гарантування продовольчої безпеки в контексті збереження продовольчої незалежності (зростання імпорту продовольства чи забезпечення його внутрішнього виробництва всередині країни). У. Коулман, Дж. Скогстад і М. Аткинсон наголошують, що новий погляд на розвиток сучасного агропродовольчого виробництва полягає в русі від моделі розвитку аграрного сектора за державної підтримки до ринково-ліберальної моделі [1]. Однак ряд вітчизняних учених, таких як Пасхавер Б.Й. [2], Саблук П. [3], Гойчук О.І. [4], підтримують концепцію гарантування продовольчої безпеки переважно за рахунок внутрішнього виробництва, стверджуючи, що необхідним інструментом забезпечення національної продовольчої безпеки є державна підтримка національних виробників продовольчої продукції. Така позиція обґрунтовується тим, що формування нової поліцентричної моделі на світовому рівні та виникнення нових ризиків і загроз, що зумовлюються цим процесом, зменшують прогнозованість і прозорість доступу до ринків продовольчих товарів. Не заперечуючи тезу про те, що формування продовольчої безпеки у світі базується на створенні експортного потенціалу, успішної інтеграції в європейські та світові

продовольчі ринки, Гребенюк М.В. [5] окреслює основні загрози значного рівня продовольчої залежності країни: нестабільність забезпеченості світового ринку продовольчими товарами; потенційні можливості впливу окремих країн на баланс забезпечення продовольством у світі; зниження економічної активності населення, зайнятого у виробництві продовольчої продукції всередині країни та ін. Значна кількість науковців – Федулова І.В. [6]., Тринько Р.І. [7] та ін. мають переконання, що основну роль у попередженні негативного впливу таких загроз та забезпечення належного рівня продовольчої незалежності повинна виконувати держава через реалізацію механізму державного регулювання забезпечення населення країни продовольством. Такий підхід вимагає проведення додаткових досліджень щодо формування системи державних інструментів забезпечення продовольчої незалежності країни.

Формування цілей статті. Метою дослідження є визначення основних механізмів та інструментів державної політики захисту продовольчої незалежності країни в умовах посилення глобалізаційних тенденцій. Досягнення поставленої мети реалізується через розв'язання таких завдань: визначити стратегічні пріоритети макроекономічного регулювання продовольчої безпеки країни; розкрити напрями реалізації державної політики захисту продовольчої незалежності країни з врахуванням впливу глобалізаційних змін; обґрунтувати підходи до формування системи державних інструментів забезпечення продовольчої незалежності країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування державної політики гарантування продовольчої безпеки має базуватися, поряд з забезпеченням доступності продовольства для населення, на принципах самозабезпеченості. Продовольча безпека, яку експерти Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) визначають як забезпечення гарантованого доступу всіх жителів планети, країни, регіону до продовольства у будь-який час і обсягах, необхідних для забезпечення активного і здорового способу життя [8], на національному рівні пов'язується, насамперед, з поняттям самозабезпеченості продовольством, або продовольчої незалежності. За формулюванням, наведеним у Проекті Закону України «Про продовольчу безпеку України», продовольча незалежність України – це стан продовольчого забезпечення, за якого фізична та економічна доступність життєво важливих продуктів харчування для населення гарантується за рахунок вітчизняного виробництва цих продуктів та запасів державного матеріального резерву на рівні, що визначається законодавчо [9].

В умовах глобалізації продовольча безпека повинна поєднуватися з реалізацією інтеграційних намірів через дотримання продовольчої незалежності. Тобто, навіть за умови усунення митних та інших бар'єрів, що традиційно існували між країнами як прояв інтеграції, внутрішнє виробництво сільськогосподарської продукції повинно забезпечувати граничний рівень необхідних продовольчих ресурсів.

Одним із основних критеріїв продовольчої безпеки вважається частка сумарного вітчизняного виробництва продовольства у кінцевому споживанні (коефіцієнт самозабезпечення). Світовою спільнотою рівень продовольчої незалежності, що визначається на основі зазначеного індикатора, розглядається як важлива умова соціально-економічної стабільності країни. Для того, щоб система продовольчого забезпечення була самодостатньою, необхідно забезпечити зростання власного виробництва, що дозволить задовольнити основну частину потреб населення у продуктах харчування. Потенційні можливості країни забезпечення власних потреб продовольством характеризуються показниками виробництва і споживання на душу населення та ступенем самозабезпечення основними видами продуктів. Рівень самозабезпеченості України основними продуктами харчування, що визначається як співвідношення валового виробництва окремого продукту до його споживання у відповідному часовому періоді, є достатнім майже за всіма основними видами продукції, крім плодів, ягід та винограду (рис. 1).

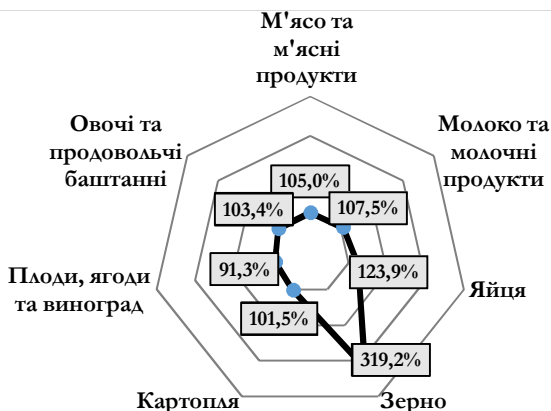

Рис. 1. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства у 2018 р. (виробництво до внутрішнього використання в Україні)*

*Джерело: побудовано за даними [10]

Зазначені характеристики зберігаються в динаміці за останніх декілька років, коливання за окремими позиціями, як свідчать дані Державної служби статистики України, становить 3-5 %. Тобто вітчизняний агропромисловий комплекс спроможний забезпечити потреби населення країни в продуктах харчування. Однак наведені дані не повною мірою відображають ступінь продовольчої незалежності, яка характеризується таким рівнем розвитку економіки, коли продовольча безпека держави не залежить від зовнішнього продовольчого постачання. Показник продовольчої незалежності за окремим продуктом харчування визначається як співвідношення між обсягом імпорту у натуральному виразі та смністю його внутрішнього ринку [11] (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка індикатора продовольчої незалежності України
у 2014-2018 рр. в розрізі основних видів продукції, 2014-2018 рр.***

<i>Види продукції</i>	<i>Роки</i>				
	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>
Хліб і хлібопродукти	5,6	4,3	5,6	6,0	6,7
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	8,6	7,3	8,3	10,6	12,7
Молоко і молочні продукти (у перерахунку на молоко)	3,7	0,9	1,2	1,6	2,2
Риба та рибопродукти	75,4	64,6	65,1	63,2	67,8
Яйця (млн шт.)	0,9	0,1	0,0	0,1	0,0
Овочі та продовольчі баштанні	3,2	1,4	1,9	1,9	2,7
Плоди, ягоди та виноград	38,1	27,0	34,5	36,5	35,9
Картопля	0,7	0,3	0,5	0,4	0,5
Цукор	0,4	0,3	0,4	0,5	0,2
Олія рослинна	39,8	30,5	44,0	48,1	51,7

* Джерело: розраховано за даними [12]

Існуючі теоретико-методологічні дослідження та аналіз статистичних даних FAOSTAT [13] дозволили науковцям виділити декілька рівнів продовольчої незалежності. Повним може вважатись рівень продовольчої незалежності при значенні показника частки власного виробництва основних продуктів харчування не нижче за 80 %, вищим за пересічні характеризують показники частки від 60 % до 80 %, пересічним вважається рівень виробленої продовольчої сировини і харчових продуктів при 40-60 % забезпеченості. Частковим вважається рівень продовольчої незалежності з показниками у 20-40 %,

небезпечним – 10-20 % і критичним менше 10 % [14]. За офіційно затвердженою в Україні методикою, граничним критерієм для цього показника є 30 %-ий рівень. Розглядаючи рівень продовольчої незалежності України в розрізі основних видів продуктів харчування, можна констатувати, що пороговий рівень перевищується лише за такими позиціями як плоди, ягоди та виноград (35,9 %), що відбувається за рахунок ввезення екзотичних плодів, культивування яких не властиве для України, олії рослинного походження (51,7 %), а також риба і рибопродукти (67,8). Високий показник імпортозалежності за останнім видом продовольчої продукції пояснюється тим, що 90 % імпортних поставок припадає на види риб, які видобуваються виключно у водах морських економічних зон інших держав, що пов'язано з особливостями їх біологічного циклу. Крім того, перевищення граничного критерію по групі «олії рослинні», обумовлено імпортом тропічних олій (пальмова та кокосова олії займають понад 90 % імпорту), які користуються активним попитом у вітчизняних виробників харчової промисловості.

Залежність країни від імпорту, особливо продовольства, створює потенційну загрозу національній безпеці країни. Причинами низького рівня самозабезпечення та продовольчої залежності країни можуть бути:

- незбалансованість внутрішнього продовольчого ринку за попитом і пропозицією, що викликає дефіцит продовольства і низький рівень платоспроможного попиту;

- низький рівень конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового комплексу, яка спричиняє залежність внутрішнього ринку від імпорту продовольства;

- невідповідність продукції існуючим стандартам якості при достатній рівні виробництва власного продовольства

- недостатній рівень включення продовольчого ринку країни в систему міжнародних зовнішньоекономічних зв'язків та його закритість;

- низька ефективність діяльності виробників аграрно-промислової продукції;

- пов'язування перспектив розвитку агропромислового комплексу переважно з експортом продовольчої продукції.

Відкритість національних економік в сучасних умовах поглиблення та розширення взаємозв'язків вітчизняних товаровиробників з суб'єктами на світових ринках обумовлює нові вимоги до провадження державної політики в сфері вирішення

продовольчої проблеми, зокрема недопущення підвищення рівня продовольчої залежності.

Вивчення досвіду економічно розвинутих країн підтверджує, що питання забезпечення продовольчої незалежності повністю перебуває під впливом важелів державного регулювання, отримавши відповідне законодавче врегулювання. У США в 1985 р. був прийнятий Закон про продовольчу безпеку. Аграрна політика США передбачає забезпечення її бюджетними видатками, які становлять до 25% вартості валової продукції сільського господарства. В Німеччині був ухвалений Закон «Про сільське господарство Німеччини» (1955 р.), який проголошує питання постачання продовольства населенню як стратегічну проблему, та зобов'язує державу формувати продовольчі фонди, використовуючи весь комплекс заходів економічного стимулювання та підтримки, не ставлячи продовольче постачання в залежність від третіх країн. Франція в межах національної аграрної політики підтримує конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва та регулює внутрішній ринок продовольчої продукції таким чином, що імпорт продовольства не зумовлював збитків вітчизняним сільгоспвиробникам, а ціни на імпортні товари не були нижчими за світові та ціни внутрішнього ринку. Закон «Про раціоналізацію сільського господарства», прийнятий у Швеції в 1947 р., спрямований на підтримку конкурентоспроможності національних агровиробників та обмеження імпорту продовольчої сировини шляхом встановлення квот і мит. При цьому передбачено, що прибутки фермерів мають бути не нижчими, ніж розмір заробітної плати кваліфікованих робітників у промисловості [15]. На сьогодні існує лише проект Закону «Про продовольчу безпеку» [9], який ще в 2012 р. був відхилений Верховною Радою України.

Інструменти державного регулювання в розвинутих країнах спрямовані на підтримку фермерів, сприяння експорту продовольства й імпорту сільськогосподарської сировини, надання державних гарантій. Частка державних субсидій в сільському господарстві становить: у Канаді – 45 %, країнах ЄС – 49 %, Швеції – 59 %, Японії – 66 %, Фінляндії – 71 %, Норвегії – 77 %, Швейцарії – 80 %. На противагу цьому в таких країнах, як Австралія, Японія, Нова Зеландія, Туреччина, такого виду підтримки або зовсім немає, або вона не перевищує 7-10 % [16]. В таблиці 2 узагальнено перелік основних інструментів державного регулювання, що є характерними для продовольчої політики окремих країн в частині забезпечення продовольчої незалежності.

Таблиця 2

**Система інструментів та механізмів державного регулювання
продовольчої незалежності в окремих країнах світу**

<i>Країна (спільнота)</i>	<i>Інструменти та механізми регулювання</i>	<i>Економічний та соціальний ефект регулювання</i>
США	Програма підтримки фермерів «Стабілізація доходів», до якої входять програми «Державна підтримка цін», «Страховання врожаю», «Сільськогосподарський кредит». Закупівля надлишків сільськогосподарської продукції. Суворий контроль якості на основі законодавства	Утримання закупівельних цін і гарантування дохідності сільськогосподарського виробництва. Підтримання стабільності цін на сільськогосподарську продукцію
ЄС	Біла Книга Продовольчої безпеки (White Paper on Food Safety). Фінансова підтримка сільгосп-виробників, виплачується з урахуванням площі сільгоспугідь та поголів'я худоби	Системні заходи щодо поліпшення продовольчої безпеки, контроль за оборотом продовольства на основі принципу «від ферми до обіднього столу»
Канада	Державне фінансування придбання засобів виробництва в аграрному секторі, програма уряду «Канадський план дій щодо продовольчої безпеки», програма підтримки узгодженого рівня виробництва	Забезпечення доходів фермерів на рівні не нижче середнього показника за останні три роки, гарантований збут продукції за ціною, що розраховується відповідно до внутрішнього попиту
Японія	Державне регулювання цін, зовнішньоторговельне регулювання, регулювання продовольчого ринку, структурні програми	Захист національного товаровиробника, незалежність від імпоротної продукції
Індія	Субсидії на добрива, електроенергію і поливну воду	Розширення виробництва продуктів харчування. Підвищення здатності уряду ефективно боротися з неврожаями
Кенія	Страховання сільськогосподарського виробництва на основі «Індексу страхових виплат на основі погоди» з посиленням на локальний індекс опадів	Видача компенсацій, що не пов'язані із фактичними втратами, а є превентивним заходом, що дозволяє зберегти врожай та худобу
Південна Корея, Тайвань	Протекціоністські заходи із застосуванням низки торговельних бар'єрів	Захист від ввезення іноземних продовольчих товарів, формування конкурентоспроможної промисловості

* Джерело: [17, 18, 19]

Результати узагальнення інструментів державного регулювання продовольчої незалежності дозволяють виділити два типи агропродовольчої політики:

1) політика, що базується на орієнтації на імпорт продовольства (Японія, Кенія, Індія, Південна Корея, Тайвань);

2) політика, що ґрунтується на основі орієнтації на експорт продовольства (США, ЄС, Канада).

Це наптовхує на висновок, що рівень протекціоністського захисту перебуває у прямій залежності від рівня економічного розвитку країни – у розвинутих країнах високий ступінь захисту з боку держави від конкуренції іноземних виробників дає змогу виробникам продавати свою продукцію за внутрішніми цінами, вищими ніж світові, що підвищує їхню конкурентоспроможність.

Державна продовольча політика України в контексті забезпечення продовольчої незалежності повинна базуватись на забезпеченні національних пріоритетів та враховувати, поряд з цим, необхідність інтеграції до світового економічного простору. В умовах необхідності дотримання зобов'язань в частині лібералізації торгівлі продовольчими товарами і продукцією сільського господарства, взятих нашою державою в межах угоди про асоціацію з ЄС, при розробці подальшої стратегії регулювання продовольчої незалежності необхідно узгоджувати національні інтереси з економічними можливостями країни.

Реалізація американської моделі розвитку продовольчого ринку, заснованої на максимальній лібералізації цін на продукцію, яка здійснювалась в Україні, починаючи з 90-х років, призвела до порушення міжгалузевих пропорцій, збільшення цін на продукти харчування.

Тому державна політика забезпечення продовольчої незалежності повинна переорієнтуватись на механізми державного протекціонізму з орієнтацією на продовольче забезпечення населення за рахунок переважно власного виробництва. Пропоновані механізми та інструменти регулювання продовольчої незалежності України узагальнено на рис. 2.

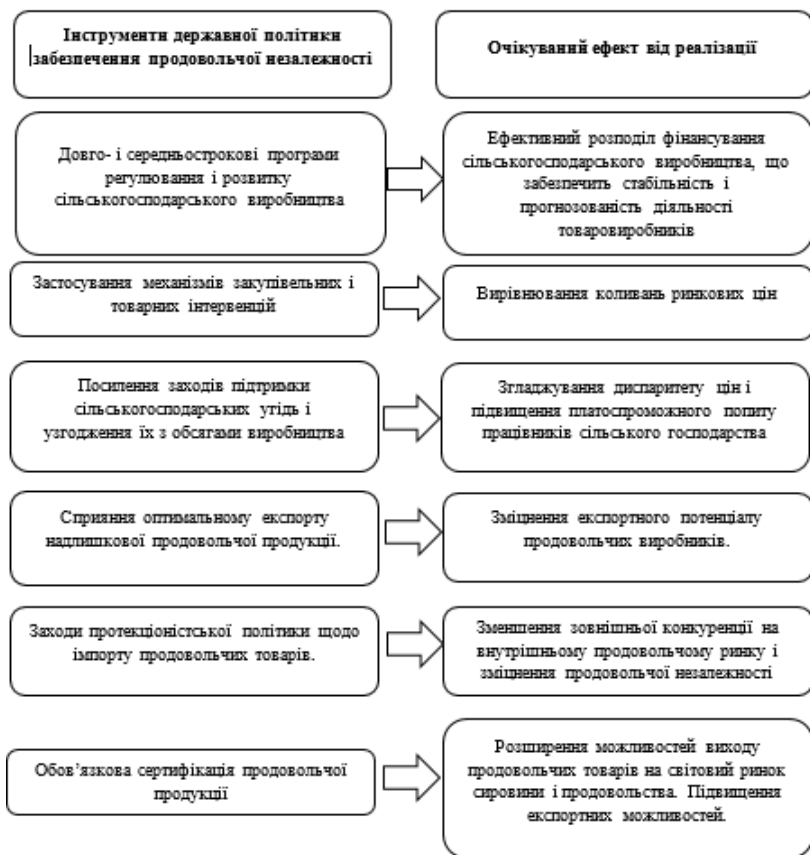

Рис. 2. Спектр державних інструментів захисту продовольчої незалежності України в умовах глобалізації**

** Джерело: розроблено автором*

Висновки. Наразі у світі спостерігається посилення глобалізаційних тенденцій, що, безперечно, накладає свій відбиток на можливості країн забезпечити власну продовольчу незалежність та провокує зростання імпортозалежності торгівлі продовольчими товарами. Гарантування продовольчої незалежності країни належить до сфери державного регулювання, тому в умовах відкритості національних економік система інструментів захисту продовольчих інтересів держави потребує узгодження та систематизації. В розвинутих

країнах світ питання продовольчої незалежності спирається на відповідну законодавчу базу, в Україні ж проблема розробки нормативно-правової бази з проблеми гарантування продовольчої безпеки, яка була б узгоджена з вимогами СОТ, є невирішеною. Узагальнення світового досвіду застосування державних інструментів регулювання продовольчої незалежності дає підстави стверджувати, що рівень протекціоністського захисту залежить від рівня економічного розвитку країни. При розробці подальшої державної політики захисту продовольчої незалежності України необхідно переорієнтуватись на механізми державного протекціонізму з орієнтацією на продовольче забезпечення населення за рахунок переважно власного виробництва. При цьому доцільним є вивчення позитивного досвіду і арсеналу методів регулювання, що застосовується в розвинених країнах світу та визначення можливостей адаптації його до національних особливостей, що визначає перспективи подальших досліджень.

Література.

1. **Coleman W., Skogstad G., Atkinson M.** (1996). Paradigm Shifts and Policy Networks: Cumulative Change in Agriculture. *Journal of Public Policy*, Vol. 16, pp. 273-301.
2. **Пасхавер Б.Й.** Сучасний стан продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 5-12.
3. Глобалізація і продовольство: монографія / **Саблук П.Т.** та ін. Київ: ННУ ІАЕ, 2008. 146 с.
4. **Гойчук О.І.** Продовольча безпека: монографія. Житомир: Полісся, 2004. 348 с.
5. **Гребенюк М.В.** Концептуальні засади забезпечення світової продовольчої безпеки: теорія і практика: монографія. К., 2017. 570 с.
6. Продовольча безпека: сутність, стан та особливості забезпечення: монографія / керівник авт. кол. проф. **І.В. Федулова**. Київ, 2013. 468 с.
7. Продовольча безпека країни: стан та перспективи зміцнення : монографія / **Тринько Р.І.** та ін. Л., 2011. 303 с.
8. Декларація всесвітнього саміту з продовольчої безпеки. Рим, 2009. URL: <http://www.fao.org>.
9. Про продовольчу безпеку України: проект Закону України від 28.04.2011 р. № 8370-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01.html
10. Сільське господарство України у 2018 році: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики, 2019. 235 с.
11. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: затв. Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 05.12.2007 року № 1379. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>

12. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики, 2018. 59 с.

13. Статистичні дані FAOSTAT. URL: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx3>.

14. **Сухий П.** Продовольча незалежність як індикатор оцінки стану продовольчої безпеки України. *Часопис соціально-економічної географії*. 2016. Вип. 21. С. 53-60. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2016_21\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2016_21(2)_8).

15. **Коваленко Т.О.** Поняття, ознаки та критерії продовольчої безпеки за законодавством інших держав. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 1. С. 30-39.

16. **Шолудько О., Онисько С.** Оцінка світового досвіду фінансової підтримки аграрної сфери. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія «Економіка АПК»*. 2017. № 17(1). С. 137-147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2017_20\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2017_20(1)_24).

17. **Олійник В.** Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід. *Збірник наукових праць Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 1(12). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12ovobzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12ovobzd.pdf)

18. **Козловський С.В.** Інструменти продовольчої безпеки та соціального захисту населення в умовах кризових явищ економік світу. *Кримський економічний вісник*. 2012. № 1. Частина 1. С. 266-269.

19. **Лагодієнко В.В.** Продовольча безпека Причорноморського регіону: стан, тенденції, перспективи. *Economic and Food Security of Ukraine*, 2019. No. 6(3-4). P. 16-25. URL: <https://doi.org/10.15673/efs.v6i3-4.1282>

References.

1. **Coleman W., Skogstad G., Atkinson M.** (1996). Paradigm Shifts and Policy Networks: Cumulative Change in Agriculture. *Journal of Public Policy*, Vol. 16, pp. 273-301 [in English].

2. **Paskhaver B.Y.** (2014). Suchasnyi stan prodovolchoi bezpeky [The current state of food security]. *Ekonomika APK – Economy ASC*, no. 4, pp. 5-12 [in Ukrainian].

3. **Sabluk P.T.** et al. (2008). *Hlobalizatsiia i prodovolstvo [Globalization and Food]*. Kyiv: NNU IAE, p. 146 [in Ukrainian].

4. **Hoichuk O.I.** (2004). *Prodovolcha bezpeka [Food security]*. Zhytomyr: Polissia, p. 348 [in Ukrainian].

5. **Hrebenuk M.V.** (2017). *Kontseptualni zasady zabezpechennia svitovoi prodovolchoi bezpeky: teoriia i praktyka [Conceptual principles of world food security: theory and practice]*. Kyiv, p. 570 [in Ukrainian].

6. **Fedulova I.V.** (2013). *Prodovolcha bezpeka: sutnist, stan ta osoblyvosti zabezpechennia [Food Security: Essence, Condition, and Provision Features]*. Kyiv, p. 468 [in Ukrainian].

7. **Trynko R.I.** et al. (2011). *Prodovolcha bezpeka krainy: stan ta perspektyvy zmitsnennia* [Food security of the country: the state and prospects of strengthening]. L'viv, p. 303 [in Ukrainian].

8. *Deklaratsiia vsesvitnoho samitu z prodovolchoi bezpeky* [Declaration of the World Summit on Food Security]. (2009). Rome. Retrieved from: <http://www.fao.org> [in Ukrainian].

9. Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy: proekt Zakonu Ukrainy vid 28.04.2011 r. No. 8370-1 [On Food Security of Ukraine: Draft Law of Ukraine of April 28, 2011 No. 8370-1]. *search.ligazakon.ua*. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF6GI01I.html [in Ukrainian].

10. *Silske hospodarstvo Ukrainy u 2018 rotsi: statystychnyi zbirnyk* [Ukraine's agriculture in 2018: statistical compilation. Kyiv: State Statistics Service]. (2019). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky, 235 [in Ukrainian].

11. Metodyka vyznachennia osnovnykh indyktoriv prodovolchoi bezpeky: zatv. Postanovoioi Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia prodovolchoi bezpeky» vid 05.12.2007 roku № 1379 [Methodology for determining the main food security indicators: Approved. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of food security» of 13.12.2007 № 1379]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF> [in Ukrainian].

12. *Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naseleнням Ukrainy: statystychnyi zbirnyk* [Balances and consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine: a statistical compilation]. (2018). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky, p. 59 [in Ukrainian].

13. Statystychni dani FAOSTAT [FAOSTAT statistics]. *faostat.fao.org*. Retrieved from: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx3> [in Ukrainian].

14. **Sukhyi P.** (2016). Prodovolcha nezalezhnist yak indyktor otsinky stanu prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Food independence as an indicator of assessment of the food security of Ukraine]. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi beobrafi* – *Journal of Socio-Economic Geography*, Issue. 21, pp. 53-60. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2016_21\(2\)__8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2016_21(2)__8) [in Ukrainian].

15. **Kovalenko T.O.** (2018). Poniattia, oznaky ta kryterii prodovolchoi bezpeky za zakonodavstvom inshykh derzhav [The concept, characteristics and criteria of food security under the laws of other countries]. *Administratyvne pravo i protses – Administrative law and process*, no. 1, pp. 30-39 [in Ukrainian].

16. **Sholudko O., & Onysko S.** (2017). Otsinka svitovoho dosvidu finansovoi pidtrymky ahrarnoi sfery [assessment of the world experience of financial support of agrarian sphere]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya «Ekonomika APK» – Bulletin of Lviv National Agrarian University. AIC Economics Series*, no. 17(1), pp. 137-147. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2017_20\(1\)__24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2017_20(1)__24) [in Ukrainian].

17. **Oliinyk V.** (2012). Derzhavne rehuliuвання u sferi zabezpechennia prodovolchoi bezpeky: zarubizhnyi dosvid [State regulation in the field of food

security: foreign experience]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannya – Collection of scientific works Public administration and local self-government*, Issue. 1(12). Retrieved from: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12ovobzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12ovobzd.pdf) [in Ukrainian].

18. **Kozlovskiy S. V.** (2012). Instrumenty prodovolchoi bezpeky ta sotsialnoho zakhystu naselennia v umovakh kryzovykh yavlyshch ekonomik svitu [Instruments of food security and social protection of the population in the conditions of crisis of economies of the world]. *Krymskyi ekonomichnyi visnyk – Crimean Economic Bulletin*, no. 1, part 1, pp. 266-269 [in Ukrainian].

19. **Lagodiienko V. V.** (2019). Prodovol'cha bezpeka Prychornomors'koho rehionu: stan, tendentsiyi, perspektyvy [Food security of the Black Sea region: status, trends, prospects]. *Economic and Food Security of Ukraine*, no. 6(3-4), pp. 16-25. Retrieved from: <https://doi.org/10.15673/efs.v6i3-4.1282> [in Ukrainian].

Анотація.

Смолій А.В. Система державних інструментів захисту продовольчої незалежності країни в умовах глобалізації.

Рішення проблеми продовольчої незалежності є невід'ємною частиною політики країни, оскільки від неї залежить національна безпека. Забезпечення продовольчої безпеки покладатиметься на державу, що актуалізує проблему розробки адекватної та дієвої системи державних інструментів і механізмів захисту продовольчої незалежності країни.

Метою статті є визначення основних механізмів і інструментів державної політики захисту продовольчої незалежності країни в умовах посилення глобалізаційних тенденцій. Досягнення поставленої мети реалізується через вирішення наступних завдань: визначити стратегічні пріоритети макроекономічного регулювання продовольчої безпеки країни; розкрити напрямки реалізації державної політики захисту продовольчої незалежності країни з урахуванням впливу глобалізаційних змін; обґрунтувати підходи до формування системи державних інструментів забезпечення продовольчої незалежності країни.

У процесі дослідження було задіяно системний підхід, який дозволив розглянути об'єкт і предмет дослідження як елемент системи соціально-економічних відносин. Методи спостереження, вимірювання та опису, порівняння використані при визначенні тенденцій формування продовольчої незалежності України, кількісних і якісних характеристик досліджуваної системи, систематизації даних; системний аналіз і синтез - для визначення ефективної системи інструментів захисту продовольчих інтересів держави.

Обґрунтовано, що формування державної політики забезпечення продовольчої безпеки повинна базуватися, поряд із забезпеченням доступності продовольства для населення, на принципах продовольчої незалежності. Встановлено, що рівень самозабезпеченості України основними продуктами харчування є достатнім, проте спостерігається зниження рівня продовольчої незалежності за окремими видами продовольства.

На основі узагальнення інструментів державного регулювання, характерних для продовольчої політики окремих країн в частині забезпечення продовольчої незалежності, доведено, що рівень протекціоністського захисту знаходиться в прямій залежності від рівня економічного розвитку країни. Обґрунтовано, що вітчизняна державна політика забезпечення продовольчої незалежності повинна переорієнтуватися на механізми державного протекціонізму з орієнтацією на продовольче забезпечення населення за рахунок переважно власного виробництва.

Ключові слова: продовольча безпека, продовольча незалежність, продовольче самозабезпечення, глобалізація, державні інструменти, державний протекціонізм.

Аннотація.

Смолий А.В. Система государственных инструментов защиты продовольственной независимости страны в условиях глобализации.

Решение проблемы продовольственной независимости является неотъемлемой частью политики стран, поскольку от нее зависит национальная безопасность. Обеспечение продовольственной безопасности возлагается на государство, что актуализирует проблему разработки адекватной и действенной системы государственных инструментов и механизмов защиты продовольственной независимости страны.

Целью статьи является определение основных механизмов и инструментов государственной политики защиты продовольственной независимости страны в условиях усиления глобализационных тенденций. Достижение поставленной цели реализуется через решение следующих задач: определить стратегические приоритеты макроэкономического регулирования продовольственной безопасности страны; раскрыть направления реализации государственной политики защиты продовольственной независимости страны с учетом влияния глобализационных изменений; обосновать подходы к формированию системы государственных инструментов обеспечения продовольственной независимости страны.

В процессе исследования было задействовано системный подход, позволивший рассмотреть объект и предмет исследования как элемент системы социально-экономических отношений. Методы наблюдения, измерения и описания, сравнения использованы при определении тенденций формирования продовольственной независимости Украины, количественных и качественных характеристик исследуемой системы, систематизации данных; системный анализ и синтез – для определения эффе́ктивной системы инструментов защиты продовольственных интересов государства.

Обосновано, что формирование государственной политики обеспечения продовольственной безопасности должна базироваться, наряду с обеспечением доступности продовольствия для населения, на принципах продовольственной независимости. Установлено, что уровень самообеспеченности Украины основными продуктами питания является достаточным, однако наблюдается снижение уровня продовольственной независимости по отдельным видам продовольствия.

На основе обобщения инструментов государственного регулирования, характерных для продовольственной политики отдельных стран в части обеспечения продовольственной

независимости, доказано, что уровень протекционистской защиты находится в прямой зависимости от уровня экономического развития страны. Обосновано, что отечественная государственная политика обеспечения продовольственной независимости должна переориентироваться на механизмы государственного протекционизма с ориентацией на продовольственное обеспечение населения за счет преимущественно собственного производства.

Ключевые слова: *продовольственная безопасность, продовольственная независимость, продовольственное самообеспечение, глобализация, государственные инструменты, государственный протекционизм.*

Abstract.

Smoliy L. V. The system of state instruments of the country's food independence protection in the context of globalization.

Solving the problem of food independence is an integral part of national policy, since national security depends on it. Ensuring of food security is the state responsibility, this fact actualizes the problem of development of an effective system of state instruments of the country's food independence protection.

The purpose of the article is to determine the main instruments of state policy of the country's food independence protection in the conditions of globalization trends increasing. The goal achievement can be reached by solving the following problems: to define the strategic priorities of macroeconomic regulation of the country's food security; to describe directions of implementation of the state policy of the country's food independence protection, taking into account the influence of globalization changes; to justify approaches of formation of the system of state instruments of the country's food independence protection.

The research involves a systematic approach that allows us to consider the object and subject of the study as an element of the system of socio-economic relations. Methods of observation, comparison, measurement and description have been used in determining trends in the formation of food independence of Ukraine, its quantitative and qualitative characteristics; system analysis and synthesis – for determination of the system of instruments of the state food interest's protection.

It is justified that the formation of the state policy of food security should be based on the principles of food independence. It is found that the level of self-sustainability of Ukraine in terms of basic food products is sufficient, but there is a decrease in the level of food independence regarding certain types of food.

On the basis of generalization of instruments of state regulation, which are typical for the food policy of certain countries, it is proved that the level of protectionist measures is directly dependent on the level of economic development of the country. It is confirmed that the domestic state policy of food independence ensuring should be reoriented towards the mechanisms of state protectionism with a focus on food supply of the population at the expense of mainly own production.

Key words: *food security, food independence, food self-sufficiency, globalization, state instruments, state protectionism.*